

Kloosterkerk

2 Koningen 2,7-14 en Matteüs 17,1-12

Gedachtdienst – 3 november 2024 – ds. Rienk Lanooy

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://youtu.be/Ifov3UodeTw>

Gebed om ontferming

Wat kan er veel gebeuren
in een mensenleven
je zou er stil van worden
en dat zijn we dan ook
maar we weten wel:
de ene stilte is de andere niet –
er is de lege stilte
van de eenzaamheid
de nuchtere stilte
van de aanvaarding
er is de verdrietige stilte
van de verslagenheid
de onderdrukte stilte
van de boosheid
er is de warme stilte
van de dankbaarheid
en zo is ieder van ons
hier vandaag stil
op zijn eigen manier
en nu verlangen wij
trouwe God,
dat U in zich al onze stiltes
laat vinden
met uw stille aanwezigheid
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wat kan er veel gebeuren
in een mensenleven
vrienden zijn gekomen
en gegaan
beloftes gedaan
en verbroken
woorden gelogen
waarheid gesproken
liefde is ontvonkt
en weer uitgedoofd
we hebben leven gekregen
en weer afgestaan
en ook al voelen we
ons soms eenzaam
nooit bent U ver van ons
in deze eindeloze rij
van gebeurtenissen
die ons tot mensen maakt
nu eens tot onze vreugde
dan weer tot ons verdriet
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wat kan er veel gebeuren
met al die mensenlevens
in deze chaotische,
leugenachtige
en gewelddadige wereld.
We spreken van liefde
maar doden de ander
we willen het goede
maar kiezen het kwade
we verlangen
naar zachte krachten
maar kunnen
genadeloos hard zijn
we willen verbinding
maar zijn o, zo bang
voor het vreemde –
O God,
laat uw wereld niet over
aan onze schuld en onmacht
maar vervul onze leegte
met een diep verlangen
naar zin, naar recht, naar licht
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezing

We lazen hier de afgelopen maanden verhalen over de profeet Elia. Vandaag ronden we die serie af met het verhaal van Elia's heengaan. Hij draagt zijn taken over aan zijn opvolger Elisa. Is daarmee Elia's rol uitgespeeld? In het verhaal uit Matteüs komen we hem opnieuw tegen samen met Mozes. Elia's optreden tegen wat het leven fnuikt, tegen alles wat ten koste gaat van de zwakke, en de weerstand die hij daarbij ondervindt, blijkt voor de evangelieschrijvers een voorafschaduw te zijn van het optreden van Jezus. Hoe moeizaam zijn weg ook zal zijn, voor even licht in Jezus al iets op van een stralende toekomst.

Preek

Wie een dierbare verloren heeft, weet hoe leeg de leegte kan zijn. Ze kan zó tastbaar zijn, die leegte, dat ze voelt als een steen op je maag, een kras op je ziel, als een last op je schouders. Maar niet alleen in het huis van je lichaam heerst een leegte, ook in het huis zelf. En misschien is dat wel het meest zichtbaar in die ene stoel die leeg blijft, die vaste stoel bij het raam, die eigen stoel aan tafel bij de maaltijd, die hang-, zit- en praatstoel die zo kenmerkend is voor wie er ooit gezeten heeft. Zo'n lege stoel is dan natuurlijk veel méér dan huisraad. Ze is geworden tot een symbool, omdat ze zo pijnlijk duidelijk maakt dat je man, vrouw, vader, moeder, kind, broer, zus, vriend er niet meer is, en tegelijkertijd roept die lege plek de dode – soms, even – tot

leven. Je ziet hem er nog zitten, je hoort nog de verhalen die ze daar vertelde.

Wende Snijders zingt:

Er zijn altijd lege stoelen, onbesproken namen
Met hoeveel we ook zijn, we zijn nooit volledig samen
Ik ken je niet, ik ben je honderd keer verloren
Er is een vorm van dood die steeds weer wordt geboren.

Niet lang voor zijn dood schilderde Vincent van Gogh, toen woonachtig in Arles, twee stoelen. Ze zijn leeg. De ene is wat weelderig van vorm, de kleuren zijn donker en twee kaarsen verwijzen naar de nacht, naar de nachtelijke droomwereld van de be-zitter. Het was de stoel van Gauguin met wie Van Gogh toen een kleine kunstenaarsgemeenschap vormde. Gauguin was de schilder van de verbeelding en alles van en rond die stoel verwijst daar naar. Het schilderij van de andere stoel stamt ook uit het jaar 1888. Het is de stoel van Vincent zelf. Ze staat in het helle licht, is eenvoudig van vorm, gemaakt van hout, en op de rieten zitting ligt de pijp van de schilder. Ze lijkt te verwijzen naar Van Gogh's voorliefde voor de natuur, voor de werkelijkheid van het gewone leven. Sommigen zien er een voorafschaduwing in van Van Gogh's vroegtijdige dood.

U hoort wel aan de beschrijving: hoe leeg die stoelen ook zijn, toch zijn het méér dan twee simpele objecten. Zij vertellen een verhaal, het verhaal van wie er op gezeten heeft. De schilder Lucian Freud was een groot bewonderaar van beide stoelportretten. Hij zei erover: 'Alles is autobiografisch en alles is een portret, zelfs al is het een stoel' ('Everything is autobiographical and everything is a portrait, even if it is a chair').

Zoals de stoelen van Van Gogh, zo is een voorgoed lege stoel méér dan een stoel. Zij is een drager van herinneringen, symbool van een leven dat voorbij is. Het is de stoel van wat was.

Zojuist hoorden wij het verhaal van Elia die op een wonderlijke manier uit het leven wordt weggenomen. En toch blijkt dat niet het einde van het verhaal te zijn. Van Elia wordt immers verteld dat hij eens terug zal komen als de voorloper van de Messias, als de kwartiermaker van de tijd dat de wereld is zoals God ze bedoelt. En daarom kent de Joodse traditie bij het paasfeest het gebruik om voor Elia een stoel neer te zetten – een stoel die leeg is, niet omdat iemand er niet meer is, maar omdat iemand er nog niet is. Het is geen stoel van wat was, maar van wat komen gaat. Een stoel van verwachting, van de kring die niet gesloten is, maar open is naar wat komen gaat. Want dat is de kern van het joodse en het christelijke paasfeest: hoe je leven ook loopt, er is altijd weer een land van belofte dat vóór je ligt, een land waar je verwacht wordt, en hoe gesloten, hoe opgesloten je wereld ook lijkt te zijn, telkens kan in een mens het liedje van verlangen naar dat land weer tot klinken komen.

Je zou dus aan die lege stoel voor Elia kunnen aflezen: Het leven is goed, ja, soms meer, soms minder, maar het is niet af, het is niet voltooid, het einde van de geschiedenis dat al zo vaak werd gevierd, bleek toch niet het einde te zijn: er is nog genoeg te hopen, te verlangen. Er zal hier – of thuis – toch ook wel iemand zijn voor wie dat heel persoonlijk geldt: het verlangen dat je je leven weer op de rails krijgt, na verlies, van je werk, van je gezondheid, van een geliefde; het verlangen naar inzicht en uitzicht, in dat land waar je de weg niet kent, in de innerlijke chaos die rouw vaak met zich meebrengt. En bij een ander strekt dat verlangen zich uit naar de wereld om ons heen, naar een einde aan het immense leed dat mensen elkaar aan doen op al die slagvelden van de wereld, of ze het nieuws nu halen of niet. Dan voedt dat verlangen een intense honger naar vrede en gerechtigheid en kijkt ze uit naar vernieuwing van een aarde die van slag is door alles wat wij haar en daarmee onszelf opleggen.

Dáárvóór staat die stoel voor Elia, leeg, niet om wat was, maar om wat komt, om alles waarnaar een mens in de diepte van het bestaan toch durft te verlangen.

Ja, en nu is de vraag: raken die twee lege stoelen elkaar ergens, hebben die iets met elkaar van doen? Kan wat voorbij is, de leegte van het gemis, zich verbinden met een diep verlangen naar een andere tijd, een nieuw begin? U begrijpt wel: daarvoor is geen standaardrecept beschikbaar, want elk verdriet kleurt mee met de mens die het overkomt. De man van de schrijver Chaja Polak zei het zo: 'Elk verdriet is het ergste verdriet'. Een groot deel van zijn familie werd vermoord door de nazi's in de oorlog, maar hij wilde ermee zeggen: verdriet laat zich niet vergelijken.

En verlangen? Ook dat laat zich niet vergelijken, ieder mens verlangt immers op haar eigen manier. Maar zou het niet kunnen dat juist in de diepste diepte, in de gapende leegte van je leven, het begint ligt van een verlangen, van jouw verlangen, en dat je dat verlangen kunt laten kleuren, laten voeden, laten bepalen door iets wat werkelijk waarde heeft, wat houvast geeft, wat groter is dan je zelf bent. Misschien kan dat pas als de rouw werkelijk de ruimte krijgt in je leven om rouw te zijn. Juist in onze tijd is dat niet vanzelfsprekend, want voor alles van waarde is er vaak zo weinig tijd, zo weinig plaats, ook om te kunnen rouwen. Zo moet je je er vaak ziek voor melden, maar je bent niet ziek, je bent verdrietig. En toch... zo stuurlaas als je bent, als een dobberend schip op een eindeloze zee zonder bakens, zo zachtjes tikt vroeg of laat het verlangen naar toekomst op de deur van je alledaagse leven.

En wie weet laat dat verlangen zich dan voeden met dat andere verhaal dat zo-even klonk. Jezus is onderweg met zijn vrienden, maar op enig moment, op een berg, verandert zijn gedaante in een lichtend beeld, hij krijgt hemelse trekken. Heel even duurt het maar, en de drie vrienden die erbij zijn zijn met stomheid geslagen. Hier wordt, in een oogwenk, een tipje van de sluier van de toekomst opgelicht: er komt een tijd dat de nieuwe wereld werkelijkheid wordt, er komen mensen en gebeurtenissen op je pad waarin de nieuwe wereld, je nieuwe leven al even te zien is en daarin is de opgestane Heer aanwezig. Waar brood wordt gedeeld, water gegeven, de mens in zijn verlies niet aan zijn lot wordt overgelaten.

En wie zijn er nog meer bij? Mozes en Elia, die beeldbepalende figuren die Jezus zijn voorgegaan. Zij zijn daar om de weg die Jezus gaat, via de ondergang naar de opgang, door de dood heen naar het leven, te bekrachtigen. Alsof van hogerhand gezegd wordt: hoe doelloos je weg ook kan lijken, zeker in tijden van verlies, hoe de leegte van het gemis je ook bij je kladden kan grijpen, dat is niet het laatste woord dat spreekt. Want achter de horizon van het verdriet ligt een beloofd land. En natuurlijk, je ziet het vaak niet of het jaagt je schrik aan – want wie een verlies te dragen heeft, kan het soms als een verplichting voelen om te blijven rouwen – 'als ik lach', zei iemand, 'als ik lach, dan voelt dat als verraad, alsof ik haar tekort doe, alsof ik haar aan het vergeten ben' – ook al zie je het niet, jaagt het je schrik aan, durf je je er niet aan toe te vertrouwen, toch licht het soms ineens even op, zoals Jezus voor even oplichtte op die berg. In alle leegte, is er leven, in alle doelloosheid een bestemming, in alle vergetelheid licht. En Mozes en Elia zijn Jezus daarin voorgegaan. Elia – we hoorden dat de weken hiervoor – had de lastige taak om koning Achab, bij de les te houden, de les van het goede leven. Achab is de mens, wiens horizon niet verder reikte dan de winst van vandaag, al gaat het ten koste van de ander. Elia houdt hem een andere God voor, een die ons verlangen voedt naar een nieuw bestaan, een die om de mensen geeft, een die door alle diepte heen, altijd het leven voor ogen heeft.

Niet toevallig staat er van hem dus, Elia, een lege stoel aan de tafel van Pasen. Het is de stoel van gemis, in zijn leegte benadrukt hij de ervaring: we zijn er nog niet. Maar juist door hem te laten staan, kan hij de stoel van het verlangen worden. Wie weet, God weet, dat de dag komt dat de wereld nieuw is, dat de dood voorgoed ter ziele is, dat je zelf opstaat uit het graf van voorbij

om te gaan leven.

Wende Snijders zong over al die lege stoelen: 'Er is een vorm van dood die steeds weer wordt geboren'. Dat is de werkelijkheid. Dat is wat de tranen in onze ogen doet opborrelen, te pas en te onpas, op straat, aan de kassa. En er is niks gek aan. Die ander wordt gemist. Er is een lege stoel die je aangapt, in je huis, of in het huis van je ziel, maar godzijdank is er ook een plek, dit huis waar – al die eeuwen door – is gebeden en ernaar verlangd dat die lege stoel ook iets anders kan zeggen: ze nodigt je uit om je gemoed open te houden naar een wereld waarin de tranen worden afgewist, en de God die leven is, alles in allen zal zijn. Mozes, Elia, en Jezus: het zijn niet de minsten die ons daarin zijn voorgegaan.

bronnen:

- Th.J.M. Naastepad, *Elia*, Kampen: Kok zj

- <https://www.theartnewspaper.com/2020/11/20/a-separated-pair-the-story-behind-van-goghs-famed-empty-chairs>

Gebeden

Trouwe God,
wij danken U
voor dat stille,
maar zo gevulde moment
dat de namen
van wie ons lief zijn
hier hebben geklonken.
Wij bidden
dat wij hen
blijven gedenken
ook al voelen we
de leegte en het gemis.
Dat u hen opneemt
in het licht, uw licht
waarin wij ons bewegen
in leven en in sterven
in tijd en eeuwigheid.

Wij bidden
voor wie geroerd is
nu de naam
van een geliefde
in dit huis
genoemd is
hardop of in stilte
voor wie beseft
hoe broos en kwetsbaar

wij zijn
hoe leeg een stoel kan zijn
– dat wij elkaar
met liefde en geduld
met stilte of een enkel woord
nabij zullen zijn.

Wij bidden dat
de ernst van het bestaan
niet alleen
ernstig maakt,
maar ons des te meer
aanspoort
om blij te zijn
met het goede:
vriendschap
die er zomaar is
liefde die opbloeit
tussen mensen
de kleuren van de herfst
muziek die troost
en alle die andere dingen
die ons doen opveren.

Wij bidden voor deze wereld
voor al die diepten van ellende
van waaruit geroepen wordt

om hulp
om genade
om zachtheid
om een sprankje vrede.
O God, is er werkelijk
nog een diep verlangen
naar het einde
van alle oorlog en strijd?
Of hebben we het
opgegeven?
Blaas gij ons nieuw leven in.

Voor wie ziek zijn
ten einde toe
of juist hopen op herstel
en we noemen met name...
en voor wie juist nu
afscheid moesten nemen
van een geliefde
en we noemen met name...
dat zij zich gedragen voelen
door goede woorden
en nabijheid
van God en mensen...
en we zeggen in stilte
wat ons
persoonlijk bezighoudt...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!